

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року : Офіційний текст. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 464 с.
6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 лютого 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
7. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. – Л.: Издательство АН СССР, 1948. – 388 с.
8. Щербина В. С. Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів господарювання [Текст] / В. С. Щербина // Юридична Україна. – 2007. – № 1. – С. 71–80.
9. Галапуп Н. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: особливості функціонування та шляхи вдосконалення [Текст] / Н. Галапуп, А. Бобанич // Світ фінансів. – 2011. – № 3. – С. 58–68.
10. Ремчуков Н. К. Правовой статус государственных корпораций как юридических лиц публичного права [Текст] / Н. К. Ремчуков // Банковское право. – 2011. – № 2. – С. 29–33.
11. Турбанов А. В. Система страхования банковских вкладов: современность и новые вызовы [Текст] / А. В. Турбанов // Журнал российского права. – 2011. – № 1. – С. 20–26.
12. Завада Е. А. Публичный характер имущества Агенства по страхованию вкладов [Текст] / Е. А. Завада // Банковское право. – 2009. – № 2. – С. 4–7.
13. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/statistics/>
14. Проблеми регулювання приватноправових відносин в умовах регіональних та глобальних трансформацій : монографія / О. Д. Крупчан, С. П. Рабінович, А. С. Довгерт [та ін.] ; за заг. ред. акад. НАПрН України О. Д. Крупчана. – К. : Ред. журн. «Право України», 2013. – 252 с. – (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України» ; вип. 1).
15. Про затвердження положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02 червня 2012 року № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fg.gov.ua/uploads/docs/norm2013/Polozhennya_porjadok_splaty_zboriv.doc
16. Про встановлення диференційованого збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : Рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 29 березня 2013 року № 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0631-13>

УДК 147.121.1

ВИЗНАЧЕНІСТЬ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

**Горобець Н.О.,
к.ю.н., доцент**

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню проблем визначеності понятійного апарату особистих немайнових прав фізичної особи, закріплених ЦК України. Виходячи з принципу правової визначеності кожен юридичний термін повинен знаходити достатнє роз'яснення для задоволення потреб правозастосовної практики. З огляду на специфіку особистих немайнових благ є недоцільним закріплення уніфікованих понять у ЦК України. Вважається, що найбільш перспективним виходом може стати діяльність судів щодо роз'яснення норм права, що регулюють особисті немайнові відносини.

Ключові слова: понятійний апарат особистих немайнових прав фізичних осіб, принцип правової визначеності.

Gorobets N.A. / ОПРЕДЕЛЕННОСТЬ ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА ЛИЧНЫХ НЕИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ / Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина

Статья посвящена проблемам понятийного аппарата личных неимущественных прав физических лиц в ГК Украины. Исходя из принципа правовой определенности каждый юридический термин должен найти достаточное разъяснение для потребностей правоприменительной практики. Принимая во внимание специфику личных неимущественных благ, очень трудно закрепить единые понятия личных неимущественных прав в ГК Украины. Исходя из этого, наиболее перспективным выходом может стать деятельность судов по разъяснению норм права, регулирующих личные неимущественные отношения.

Ключевые слова: понятийный аппарат личных неимущественных прав физических лиц, принцип правовой определенности.

Gorobets N.O. / THE CERTAINTY OF THE CONCEPTUAL SYSTEM MORAL RIGHTS OF AN INDIVIDUAL / Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine

The article is devoted to the problems of the concept system of the moral rights of an individual assigned by the /Civil Code of Ukraine. The regulatory framework that exists today in the regulation of personal relations is not able to provide them the adequate legal protection. Based on the principle of legal certainty author believes that every legal term must find adequate explanations addressing to the needs of law enforcement. However, it would be inappropriate to overload the legislation definitions. It may lead to inflexibility of the rules and restrictions limits of its interpretation. The position of the legislator what is presented in Book 2 of the Civil Code of Ukraine leaves ample field for manipulation of the moral concepts of wealth and affects the understanding of the nature respective rights, the possibility of their realization and protection, including «privacy», «inviolability of the home», «individuality» and so on. Instead, for example, the concept of «dignity», «honor», «goodwill» which are essentially explained in the decision of the Supreme Court of Ukraine is the starting point for law enforcement practice and contributes to a more effective mechanism to protect the relevant rights. In a situation when the Civil Code of Ukraine does not include the concepts of moral rights, the powers of the Supreme Court of Ukraine to provide clarification on the application of the law were abolished, only a decision of the European Court of Human Rights today can fill the existing gap in law enforcement. However, these solutions do not always give a clear answer to the conceptual system of moral rights. Author believe only courts activity (Supreme Court and specialized Ukrainian Courts (need to the return of the selected powers) can solves this problem and this is the most promising to overcome of the problem. The decisions of these courts have to be based on the existing legal framework, the decisions of European Court of Human Rights (such as the concepts of «honor», «dignity» and «business reputation» or «goodwill») and will provide an explanation to the courts.

Key words: concept system of the moral rights of individuals, principle of legal certainty.

Дослідження інституту особистих немайнових прав неможливе без детального аналізу його понятійного апарату. У зв'язку з цим виникає потреба розглянути його понятійно-термінологічний інструментарій; зокрема, існує

необхідність звернути увагу на поняття окремих особистих немайнових прав, їх уніфікацію.

Особисті немайнові права мають надзвичайно важливе значення для кожної людини. Як не прикро, на сьогодніш-

ній день численні щоденні порушення особистих немайнових прав є звичним явищем. Часто люди звинувачують у «своїх бідах» погані закони, державу, владу. Звичайно ж, ці явища є далекими від ідеальних, і такі звинувачення є інколи справедливими. Хоча за останні роки на практиці значно зросла кількість спорів, пов'язаних із захистом особистих немайнових прав, проте на більшість порушень цих прав люди не реагують. Спостереження за життям у нашій країні показують, що найчастіше причиною таких порушень стають самі люди: вони дозволяють так вчиняти з собою, не вимагають шанобливого ставлення до себе, не захищають самі себе [1, с. 1]. Погоджуючись з Л. В. Федюк, зазначаємо, що досить розповсюдженим є ситуація, коли фізичні особи не захищають свої особисті немайнові права не через те, що не «поважають» себе і тому допускають такі порушення, а тому, що чітко не розуміють, що входить у сферу охорони того чи іншого особистого немайнового права.

Вивченням питань проблем понятійного апарату особистих немайнових прав фізичних осіб займалися: Р. О. Стефанчук, М. М. Малєйна, З. В. Ромовська, Н. О. Давидова, С. С. Сліпченко, Л. В. Красицька та інші.

Порушене питання характеризується неоднозначністю поглядів серед цивілістів, у судовій практиці та законодавстві. Більшість науковців підтримує позицію ЦК України щодо визначення поняття особистого немайнового права фізичної особи. Зокрема, висловлюється думка, що єдина модель особистого немайнового права не зможе врахувати особливостей усіх немайнових прав, а тому не потребує конструювання на рівні закону [2, с. 90].

Мета статті – на основі аналізу ЦК України, юридичної літератури та судової практики визначити можливі шляхи подолання невизначеності понятійного апарату особистих немайнових прав фізичної особи.

З позицій цивільного права проблема визначеності понятійного апарату особистих немайнових прав фізичної особи ще не знайшла свого вирішення. У правовій науці погляди щодо цього питання також неоднозначні, а саме: деякі вчені вважають, що визначення дефініції потрібно надавати всім термінам, які мають вирішальне значення для правового регулювання, а також поняттям, що не є широко поширеними та вживаються у більш вузькому або істотно іншому значенні порівняно із загальновідомими [3, с. 126-128]; інші переконані, що в законі, зверненому до всього суспільства чи значної його частини, кожен юридичний термін повинен знаходити достатнє роз'яснення [4, с. 99]; частина вчених, навпаки, застерігають від надмірного захоплення визначеннями, оскільки вони роблять правову норму негнучкою [5], правові дефініції деякою мірою звужують можливості інтерпретації правової норми й обмежують межі її тлумачення правозастосовними органами [6], що не завжди є позитивним явищем, особливо в умовах відставання законодавства від потреб правової практики [7].

Правова визначеність є універсальним правовим началом [8], дія якого поширюється на такі важливі сфери правовідносин між державою та особою, як реалізація та забезпечення прав і свобод людини і громадянина; встановлення юридичної відповідальності, підстав та порядку притягнення до неї; недопустимість дій та бездіяльності, спрямованих на безпідставне обмеження прав і свобод людини; встановлення пропорційності застосованих до особи обмежень; здійснення повноважень органами державної влади у межах, визначених Конституцією і законами України. Дотримання вимог принципу правової визначеності в українському законодавстві наблизить його до європейських правових стандартів.

Принцип правової визначеності є важливою складовою принципу верховенства права. У широкому розумінні принцип правової визначеності являє собою сукупність вимог до організації та функціонування правової системи

з метою забезпечення стабільного правового положення людини шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування [8]. Він є одним з основних принципів європейського права і часто використовується в практиці Європейського суду з прав людини.

Принцип правової визначеності пов'язують із передбачуваністю застосування права в конкретній ситуації [8, с. 60]. До його змісту включають такі положення: нечинність акта, який не був належним чином опублікований; відсутність зворотної сили акта, що означає неможливість застосування акта до ситуацій, які виникли до набрання ним чинності; виправдані очікування, що передбачає можливість внесення змін до правових актів після попереднього оповіщення тих, кому нові правила адресовані; ясність і зрозумілість права для тих, кого воно стосується; право давності, відповідно до якого не можна вимагати визнання правового акта незаконним або вимагати виконання якихось зобов'язань, коли минуло багато часу після набрання ними чинності [9, с. 60].

Зважаючи на це, закріплені в Книзі 2 ЦК України норми на сьогодні не відповідають положенням зазначеного принципу, що значно звужує можливості фізичних осіб у частині реалізації та захисту особистих немайнових прав.

Беручи до уваги існуючі погляди на проблему понятійного апарату в праві, зокрема цивільному праві, схилимося до думки, що на сьогодні існуюча нормативна база у сфері регулювання особистих немайнових відносин не в змозі забезпечити достатню їх правову охорону. Підтримуючи позиції вчених щодо недоцільності перенавантаження законодавчих актів дефініціями, що може призвести до негнучкості норми та обмеження меж її тлумачення, вважаємо, однак, що кожен юридичний термін повинен знаходити достатнє роз'яснення для задоволення потреб правозастосовної практики.

Так, позиція законодавця, що відображена у Книзі 2 ЦК України, залишає широкий простір для маніпулювання поняттями немайнових благ і впливає на розуміння сутності відповідних прав, можливості їх здійснення та захисту, зокрема: «ім'я» [10, с. 147-148], «особисте життя» [11, с. 15, 28], «недоторканність житла» [10, с. 180-193; 11, с. 137] тощо. Натомість, наприклад, поняття «гідність», «честь», «ділова репутація», суть яких роз'яснена в постанові Пленуму Верховного Суду України, є відправною точкою у правозастосовній практиці і сприяє більш ефективному механізму захисту відповідних прав. З одного боку, це визначення не є загальнообов'язковим, а тому дає можливість учасникам процесу для більш ширшої інтерпретації при необхідності, з іншого – воно є відправною точкою в правозастосовній практиці. Зокрема, це дає можливість судам забезпечити баланс між конституційним правом на свободу думки і слова, правом на вільне вираження своїх поглядів та переконань, з одного боку, та правом на повагу до людської гідності, судовим захистом права на спростування недостовірної інформації про особу – з другого, з урахуванням прецедентної практики Європейського суду з прав людини; розрізняти оціночні судження від тверджень про факти; відмежовувати справи щодо захисту честі й гідності, ділової репутації від інших «інформаційних» справ, у яких йдеться про поширення інформації, що є достовірною і не потребує спростування [12].

Вдосконалення цивільного законодавства, яке вивело комплекс особистих немайнових прав на перший план, потребує переосмислення проблеми цілої сфери особистих немайнових прав. Розвиток суспільних відносин примушує розглядати теоретичні проблеми особистих немайнових відносин з нової точки зору. Слід зазначити, що останнім часом правознавці все частіше звертають увагу на судову практику (судовий прецедент, акти органів судової влади тощо) як на перспективне джерело права України [13, с. 3]. Так, її аналіз дає можливість стверджувати, що для ефективного здійснення та захисту особистих немайнових прав

необхідно мати уявлення про саме поняття та його зміст. У ситуації, коли ЦК України не містить понять особистих немайнових прав, у Пленумі Верховного Суду України скасовано повноваження надавати судам роз'яснення з питань застосування законодавства, лише рішення Європейського Суду з прав людини на сьогодні здатні заповнити існуючу прогалину правозастосовної практики. Проте ці рішення не завжди дають чітку відповідь на питання понятійного

апарату особистих немайнових прав, а тому вважаємо, що найбільш перспективним у подоланні даної проблеми виходом може стати діяльність судів (спеціалізованих та Верховного Суду України (за умови повернення йому відібраних повноважень), які спираючись на існуючу законодавчу базу, рішення Європейського суду з прав людини, судову практику (на зразок понять «честі», «гідності» та «ділової репутації») давали б роз'яснення судам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав у цивільному праві : монографія / Л. В. Федюк. — Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. — 148 с.
2. Давидова Н. О. Ознаки особистих немайнових прав фізичної особи [Текст] / Н.О. Давидова // Молодь у юридичній науці: зб. тез доп. Міжнародної наукової конференції молодих вчених «Другі осінні юридичні читання». — Хмельницький : В-во ХІУП, 2003. — С. 90-92.
3. Язык закона / под ред. А.С. Пиголкина. — М. : Юрид. лит., 1990. — 282 с.
4. Керимов Д. А. Культура и техника законотворчества / Д. А. Керимов. — М., 1991. — 160 с.
5. Кнапп В. Логика в правовом сознании / В. Кнапп, А. Герлох. — М., 1987. — 311 с.
6. Головина С. Ю. Формирование понятийного аппарата трудового права / С. Ю. Головина // Государство и право. — 1998. — № 8. — С. 82-87.
7. Лавріненко О. В. Аналіз сучасної практики тлумачення оціночних понять під час застосування спеціального законодавства України про працю / О. В. Лавріненко // Економіка, фінанси, право. — 2005. — № 9. — С. 25-30.
8. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика) [Електронний ресурс] / Л. Л. Богачова. — Режим доступу : http://наука.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2013/48_1.pdf.
9. О верховенстве права [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL'AD\(2011\)003rev'rus.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL'AD(2011)003rev'rus.pdf).
10. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо обороздатних об'єктів : монографія / С. О. Сліпченко. — Х. : Діса плюс, 2013. — 552 с.
11. Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : моногр. / В. І. Бобрик ; Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємств. АПРН України.- К. ; Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. — 208 с.
12. Пленум Верховного Суду України вніс корективи в судову практику у справах про захист гідності, честі й ділової репутації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pravosuddia.net/?part_id=16&new_id=1346&action=detail&n_year=&n_month=07.
13. Мазур М.В. Місце роз'яснень Пленуму Верховного суду України в системі джерел права України: минуле та сучасність / М.В. Мазур / Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». — 2011. — Том 24 (63) № 1. — С.3-12.